

ОСОБЕНОСТИ ПРАВНИЧКЕ НАСТАВЕ НА ЛИЦЕЈУ У ПРВИМ
ГОДИНАМА РАДА

Још на Доситејевој Великој школи у Београду (1808—1813) која је својом организацијом и наставном основом јасно ишла за тим да образује ученије људе за учешће у државној управи, правничка знања су заузимала видно место. У мешавини наставног прадива предмета општег образовања са извесним правним и политичким дисциплинама, великошколцима из времена Карађорђево Србије пружања су појмови и знање да би постали добри државни чиновници.

Ако је током Првог устанка било више старања око учвршћивања власти путем чиновничког апарата, не може се рећи да је то био случај током прве владавине кнеза Милоша Обреновића. Савим у схватањима једног неписменог али врло способног аутократе, кнез Милош је дуго управљао на основу усмене речи и обичајног права. Овај тип патријархалног владара међутим одиграо је своју улогу у Србији чим је она учврстила свој положај. Истина, то је био положај једне вазалне државе, али којој је признато право наследног кнежевског достојанства. После тога диже се отпор угледних и утицајних људи окупљених око програма за заштиту законитости, доброг реда и поретка, који би гарантовали ограничавање кнежеве самовоље.

Из велике потребе да се регулишу односи кнеза с једне и олигархије уставобранитеља с друге стране, као и ових према народу, четрдесетих година прошлог века створена је нова улога школског образовања која је била дуго времена запостављана.

I. Као неки одјек онога што је већ постојало у пракси прве више школе Србије на почетку XIX века, извесни елементи образовања за грађански живот, поуке и правнички појмови унеколико се налазе доцније у гимназиској настави, пре него што се најозбиљније приступило заснивању „Правословног“ факултета на Лицеју у Крагујевцу 1840. — Тако су на „Великој школи“, како се онда гимназија у Крагујевцу звала, поред осталих предмета којих је укупно 1834 год. било десет, заступљена и два следећа: „(1) Наравсученије, обича поњатија о праву и о неким грађданским законима по наособ“ и (2) „Државоученије, штатистика, Европа и Азија вообичте“ (1).

(1) Споменица о стогодишњици Прве мушке гимназије у Београду, Београд, 1939, с. 36.

„Обшча поњатија о праву“ у вези са питањима неких „гражданинских закона по наособ“, као и „државоученије“ било је материја правничке струке која се у своје време савлађивала на Доситејевој Великој школи.

Наведена два правничка предмета губе се из наставног плана гимназије који су израдили професори Лицеја и гимназије, а поштител Стефан Стефановић-Тенка одобрава га 26 септембра 1838. Тај план је био са малим изменама у важности све до доношења првог закона о школама Србије 1844 (2).

Пошто је 1838 основан Лицеј са филозофским факултетом најпре, није се пропустило а да се у његову наставну основу не ставе неки предмети који ће доцније постати предмети „Правословног“ факултета. Међу њима је у нашем Лицеју заступљена статистика као засебан предмет, који се дотле излагао као део историје и политичке географије. — Првим наставним планом Лицеја за филозофско одељење предвиђено је да се предају филозофске и математичке науке с практичним „земљемеријем-инцидирским художеством.“ Ту су спадали ови предмети: „1. Све части филозофије редом и постепено, 2. Всемирна историја од почетка обширно, 3. Математика чиста, 4. Природно право, 5. Штатистика Европе, 6. Художество начертанија, 7. Немачки језик, у већој обширности и почетак француског језика, 8. Толкованије Евангелија“ (3).

Као што се види, поред статистике Европе узета је у обзир на филозофско одељењу и чисто правничка дисциплина природно право. — На првим корацима стварања Лицеја такав је наставни план предложен Кнезу 18 септембра 1838.

Са оснивањем Правног факултета 1840 стручна настава добила је свој наставни план и програм на Лицеју од почетка школске 1840/41 године, када је започео предавања природног права Јован Ст. Поповић, први професор, правник по струци. — Отада, главна обележја правничке наставе на Лицеју огледала су се у следећем: (1) што је она била уређена сасвим по утледу на угарске краљевске академије, и (2) што је та настава увек имала у виду практично оспособљавање кандидата за вршење чиновничких дужности у државној организацији. Овај утилитаристички момент био је одлучујући у развоју правничке наставе код нас.

Школе суседне Угарске биле су засниване и уређене у духу нешто измењених просветилачких погледа под утицајем националног предрода на почетку XIX века, То је кодификовано у школском уставу Ratio educationis од 1806 која је уствари нова редакција оне бечке из 1776 створене за време владавине Марије Терезије.

У тој школској органској уредби Угарске, која је рађена дуго времена, тип више стручног завршног карактера, али не универзитетског ранга, претставља академија. Она је и медијална школа

(2) Исто, с. 47.

(3) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, ПНо 395/1838.

јер се после ње могло ићи на универзитет. Академија се гранала на двогодишњи течај филозофије и двогодишњи течај права. Најпре се завршавао први, па се онда ишло на правнички отсек (4).

На овом месту нас интересују правничке дисциплине заступљене на нашем Лицеју. То су скоро оне исте које се налазе у основи угарских краљевских академија. Те академије су послужиле као образац за организовање више наставе у смислу потреба младе државе. Истина, бар у прво време (до 1850), постоји разлика што се тиче трајања школовања, јер на угарским академијама курсеви трају по три године, а на нашем Лицеју две године, али зато је на Лицеју, управо на његовом „Правословном“ факултету мање предмета из правничке области која се тек имала проширивати предузетим законодавним радом за владе уставобранитеља.

На Правном факултету Лицеја у Крагујевцу и Београду обрађиване су ове дисциплине (у заградама је дат назив предмета у угарским академијама): (1) Природно право или право разума (*ius naturae*); (2) Право државно (*ius publicum universale*); (3) Црквено право (*ius ecclesiasticum, publicum et privatum*); (4) Грађанско право (*ius civile, romanum et feudale*); (5) Кривично право (*ius criminale*); (6) Наука политичка (*politia et scientia commercii, resque aearia vulgo camerales dictae*); (7) Менично и трговачко право (*ius cambiale et mercatorum*); (8) Кривични и грађански судоред (*stylus curialis*); (9) Статистика (*statistica*).

II. И поред тога што је правничка настава виших угарских школа својом практичношћу и друштвеном усмереношћу одговарала потребама младе српске државе, она је у нашем Лицеју отступала од свог угледа.

На самом почетку заснивања „правословних наука“ по једној „Системи“ из 1841 налази се и ово „примечаније“: „Кад се предавање Правословни наука у Лицеуму Књажевства Србског на теченије школско од три године определи, поред горе изложени још ће се и следујући предмети предавати: 1. Историја законодавства, 2. Положително Правителствено (државно) право Србије, 3. Историја система држава Европејски и Американски од Вествалског мира до данашњег дана, 4. Наука о досолствима и 5. О пракци државној“ (5).

До првог самосталног закона о Лицеју, у овом смислу проширење наставне основе Правног факултета није дошло, али је око средине прошлог века наша настава права разграната и продубљена предметима тада заступљеним на правним факултетима западноевропских универзитета.

Предлажући Совјету 10 децембра 1848 (6) да се трајање „правословног наставленија у Лицеуму“ повиси од две на три године и да треба отворити још једну катедру са годишњом платом од 600 та-

(4) Првош Сланкаменац: Оснивање и карактер Београдског Лицеја, „Савремена школа“, Београд, 1952, бр. 3—4, стр. 13.

(5) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, Ф V, 111/1841.

(6) Државна архива у Београду, одељ. Минист. просвете, ПНо 1226/1848.

лира, Попечитељство просвештенија је утврдило четрнаест предмета, од којих је као нове навело: „Јустинијанове институте“ и „Скраћена Јустинијанова пандекта“, затим „Право народа, Право јавно Србије, Право административно и Право грађанско србско“. — Прва два предмета: „Јустинијанови институти“ и „Скраћена Јустинијанова пандекта“ у трогодишњем курсу права који је Кнез са Совјетом установио 4 фебруара 1849 (7), указује на тежњу да се пружи што потпуније знање о правничкој теорији и пракси, као и њиховом развоју. Овим је настава Лицеја узимала карактер универзитетске наставе. Због тога није чудно што је у то време млади професор права др. Димитрије Матић 30 августа 1849 изнео свој предлог и „лобуђенија“ да се Лицеј зове Академија. Тада је Дим. Матић поред осталог у свом писменом образложењу „заседанију професора Лицеума Србског“ истакао да ни академије у другим државама „немају ништа више, нити се што више на њима предаје, па се ипак за Академије признају. За пример можемо узети Запребачку — наставља Матић — или другу коју Академију. А за наше заведеније може се рећи, да се при њему, особито у правословном оделенију, по најновијој наредби имају и такве науке предавати, које и сами многи Универзитети немају, као што је на пример административно право, које се тек од пре две године у целој Германији само при Хајделбершком Универзитету предавати почело“ (8).

Са јачањем Правног факултета Лицеја у Београду зачиње се мисао о стварању одговарајућег угледа највише школе у земљи која треба да добије и универзитетску организацију и ранг.

Творац првог закона о школама Србије био је свестан ступња и улоге Лицеја у систему образовања омладине. Он је знао да осим правних студија као на нашем Лицеју, што је толико одговарало краљевским академијама Угарске, постоје правнички факултети на универзитетима који у свој опширности савлађују правничке науке. Од тог времена није прошло ни пет година, а млади школовани Срби на немачким универзитетима постављају питање нове организације факултета, какву су они имали прилике да упознају на Западу.

Државноправна теорија негована на Лицеју кретала се у духу схватања филозофије просвећености, тачније речено у погледима монархистичког просвећеног апсолутизма пренетог из Аустроугарске. У то време Јован Ст. Поповић, први професор природног права на Правном факултету Лицеја, говорећи о циљу те правничке гране истиче потребу познавања „права и дужности као услова спољне слободе и државног сосуществовања људи; подаља циљ пак јесте сама мирна тишина и посредством ове свеколико усавршеновање, срећа и благополучије човеческог рода.“

(7) Иста архива, Кнежева канцеларија, ВНо 61/1849.

(8) Иста архива, одељ. Мин. просвете, Ф III, 302/1849.

„Природно право или право разума“ је претстављало филозофију права времена рационализма. То је била теорија о држави којој је у основи лежала велика вера у моћ човекових разумских снага. Својом механицистичком садржином у тумачењу односа међу људима која се изразила у уговорној концепцији постанка државе да би ова осигурала „урођена“ природна права човекова, природно-правна теорија је на идеалистички начин објашњавала врло сложени друштвени живот. — „Природно право“ је изражавало уверење о великој снази „употребителног“ ума, али тек „Полиција“ као правничка грана претставља практичну област у служби државе којој је изнад свега стало до свеколике „тишине“ у држави, где је све склопљено као у неком јединственом организму. — Основне поставке науке „Полиције“ у схватањима просвећеног апсолутизма истицале су: (1) незнање је највећи непријатељ благостања и среће човекове; (2) сиромаштво је први узрок свих злочинних дела. Због тога се примарном дужношћу државе сматра рад на побољшању материјалног стања, и то опет посредством просвећивања.

Ако „Природно право“ и „Полиција“ претстављају групу стручних, правничких дисциплина, „Статистика“ је на почетку рада Правног факултета Лицеја предмет општег правничког образовања.

Можда се ни у једном делокругу друштвеног рада не показује толика повезаност и условљеност јавног образовања од владајућег класног схватања као у случају правничког образовања. Особито у оној фази формирања србске државе када су избиле све тенденције како према турској сизеренској власти, тако и у унутрашњем животу, види се јасно усмереност државноправне теорије излагане у настави „Правословног“ факултета на Лицеју у Крагујевцу и Београду.

Др. Владимир Грујић

ОДГОВОРНОСТ ПРЕВОЗИОЦА У ВАЗДУХОПЛОВНОМ ПРАВУ

(Међународна дипломатска конференција о ревизији Варшавске конвенције — Хаг, 6—29 септембра 1955)

Питање ревизије Варшавске конвенције од 12 октобра 1929 било је несумњиво одавно сазрело с обзиром на брзи развој ваздухопловства у свету и многе промене које су се десиле у домену ваздушног саобраћаја за последњих 26 година (1). Међутим, из тактичких разлога било је решено да се ревизијом не ствара нова конвенција већ као база за ревизију спреми један допунски протокол који би донео нова решења за најважнија питања. Такав протокол био је израђен на IX сесији Правног комитета Међународне организације за цивилну авијацију (касније назвату у овим излагањима ИСАО) у Рио де Жанеиро од 25 августа до 12 септембра 1953. Тај протокол је послужио као основни документ за дискусију Међународне конференције за ваздухопловно приватно право која је ради ревизије Варшавске конвенције била сазвана у Хагу за 6 септембар 1955.